

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสถานการณ์บนที่สูงในปัจจุบัน ชาวเขาส่วนใหญ่กำลังเผชิญหน้ากับกระแสของระบบทุนนิยมที่ไหลบ่าเข้ามาในรูปแบบของการพัฒนา ซึ่งมีผลทำให้ระบบและรูปแบบการจัดการภายในชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคมตามระบบจารีตประเพณีของชุมชนที่วางอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน หรือในรูปแบบของระบบเครือญาติ แม้แต่เรื่องของความเท่าเทียมกันในเรื่องของการจัดการและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ได้ถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นของภาครัฐ ภาคเอกชน หรือแม้แต่องค์กรระหว่างประเทศ รวมไปถึงระบบและกลไกทางตลาด ปัจจัยเหล่านี้ต่างเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการควบคุม รวมไปถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ แม้แต่เรื่องการสร้างเงื่อนไขโดยให้ชาวเขาต้องตกอยู่ภายใต้กลไกของตลาด การมองข้ามเรื่องของภูมิปัญญา ความเชื่อ รวมไปถึงเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ชาวเขาดูเหมือนว่าจะจะเป็นกลุ่มที่ได้รับความสนใจมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากสภาพการดำเนินชีวิตที่เกิดจากความแตกต่างทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของแต่ละเผ่า สภาพของพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเทือกเขาและมีความลาดชันสูง ทำให้ถูกมองว่าเป็นต้นเหตุและสาเหตุของปัญหาต่างๆ ดังที่ ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ (อ้างในสิวิกา จรัสแสงเพชร, 2535) และพงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์ (2531) ได้กล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ บนที่สูงอันเนื่องมาจากสภาพของพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเทือกเขาและมีความลาดชันสูง เมื่อมีการใช้ทรัพยากรในพื้นที่จนไม่คำนึงถึงผลได้ผลเสียที่จะตามมา จึงเกิดปัญหามากมาย ดังนี้

1. ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและต้นน้ำลำธารถูกทำลาย ซึ่งขจัดภัย บุรุษพัฒน์ (2538) กล่าวว่า สาเหตุของปัญหาเนื่องมาจากการโยกย้ายถิ่นฐานของชาวเขา การขาดความมั่นใจในสภาพความเป็นอยู่ ความต้องการพื้นที่ใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่าพื้นที่เดิมเพื่อใช้ในการเกษตร ขณะเดียวกันการทำไร่เลื่อนลอยก็ก่อให้เกิดการสูญเสียดินและน้ำในปริมาณที่มากขึ้นจากการศึกษาที่สถานีวิจัยเพื่อรักษาต้นน้ำดอยเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ในพื้นที่ 1 ไร่ ของป่าธรรมชาติที่ถูกถางเพื่อใช้ทำไร่เลื่อนลอย พบว่าสูญเสียดินอันเนื่องมาจากน้ำฝนและน้ำไหลบ่ามีจำนวนถึง 4 ลูกบาศก์เมตรต่อปี ซึ่งเป็นปริมาณที่สูงกว่าการสูญเสียโดยธรรมชาติ

(พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์, 2531) นอกจากนี้ ปัญหาการเพิ่มจำนวนประชากรของชาวเขาในอัตราที่สูง เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ชาวเขาต้องทำการถางป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกินเดิม รวมทั้งการข้ามเขตไป ถางป่าในพื้นที่ใหม่ ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศโดยรวมแล้วยังเป็นการทำลายแหล่ง ที่อยู่ที่อาศัย แหล่งอาหาร และชีวิตของสัตว์ป่าอีกด้วย

2. **ปัญหาการใช้ที่ดินไม่ถูกต้อง** เรามักพบอยู่เสมอ ๆ ว่าที่ดินซึ่งอยู่บนพื้นที่สูงชัน มักถูกใช้ในการเกษตรของชาวเขามากกว่าปล่อยให้พื้นที่ป่าไม้ตามธรรมชาติ ชาวเขามักใช้ วิธีการเพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอย โดยการปลูกฝิ่น ข้าว และข้าวโพด ซึ่งพืชเหล่านี้เป็นพืชที่ชาวเขา นิยมปลูกและปลูกกันมาเป็นเวลานานแล้ว อย่างไรก็ตามก็ได้มีการส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกพืช ชนิดอื่น เช่น แครอท ถั่วแดง มันฝรั่ง ทั้งนี้เพื่อลดพื้นที่การปลูกพืชเสพติด การส่งเสริมให้ชาวเขา ปลูกพืชเหล่านี้มิได้ส่งผลกระทบต่อและมีอันตรายร้ายแรงเท่ากับการปลูกพืชเสพติด ส่วนเหตุผลใหญ่ ที่ชาวเขาปลูกพืชเสพติดก็เพื่อการค้าและปลูกไว้สำหรับใช้เอง เนื่องจากผลผลิตของพืชเสพติด มีราคาดีและยังทำรายได้เป็นอันดับหนึ่งเมื่อเทียบกับการปลูกพืชชนิดอื่น และสามารถทำการค้า ขายเป็นได้โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางเพราะมีคนมาซื้อถึงที่ ส่วนสาเหตุที่ปลูกไว้ใช้ก็เนื่องจากฝิ่น สามารถใช้เป็นยารักษาโรค และยังเป็นส่วนประกอบอันหนึ่งที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมบางพิธี ตามความเชื่อแบบดั้งเดิมของชาวเขาส่วนใหญ่ ตลอดจนความเหมาะสมของพื้นที่และสภาพภูมิ- อากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโตของพืชชนิดนี้ได้เป็นอย่างดี

3. **ปัญหาด้านการเมืองและสังคม** ชาวเขาร้อยละ 90 ยังขาดโอกาสทางการศึกษา เนื่องจากการประกอบอาชีพ ได้แก่ การทำไร่เลื่อนลอย การทำไร่นอกพื้นที่ของชุมชน รวมถึง การลงมาขายแรงงานให้กับคนพื้นราบ โดยการเป็นลูกจ้างหรือกรรมกร ประกอบกับการที่ต้อง โยกย้ายถิ่นฐานอยู่บ่อย ๆ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กชาวเขาเรียนหนังสือไม่ต่อเนื่องหรือไม่มี โอกาสได้เรียนหนังสือ นอกจากนี้ ความต้องการในการใช้แรงงานเด็กในการทำงานบ้าน แรงงาน ในการทำงานในสวนและไร่ นา ผลกระทบจากการขาดโอกาสทางการศึกษาของคนในชุมชน โดยเฉพาะเด็ก ๆ ทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนา เช่น ปัญหาในการสื่อสารความหมายทั้งภาษาพูด ภาษาเขียนและภาษาท่าทาง การไม่ยอมรับบริการจากภาครัฐในด้านสาธารณสุข เช่น การวาง แผนครอบครัว รวมถึงเรื่องของสุขอนามัย ได้แก่ การสร้างห้องน้ำ ห้องส้วม เป็นต้น นอกจากนี้ การที่ชาวเขาส่วนใหญ่ ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามแนวชายแดนที่มีความทุรกันดาร การคมนาคมไม่ค่อย สะดวก ในหลายพื้นที่ที่บริการของรัฐเข้าไปไม่ถึงทำให้ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึงและทำให้ ชาวเขาไม่ขาดความเข้าใจในเรื่องสิทธิและหน้าที่ในการเป็นพลเมืองของประเทศ ซึ่งเป็นสาเหตุ หนึ่งทำให้ง่ายต่อการแทรกซึมและยุยงให้ชาวเขาทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย ปัญหาความต่างกันทาง

ด้านขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและประเพณีของชาวเขาแต่ละชาติพันธุ์ หรือระหว่างชาวเขากับชาวพื้นราบก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งของสาเหตุของปัญหาด้านการเมืองและสังคม การปกครองและปัญหาความมั่นคงของประเทศ

4. **ปัญหาด้านอื่นๆ** ได้แก่ (1) **ปัญหาหมอกพิษ** อันมีสาเหตุเนื่องมาจากการให้ความสำคัญในเรืองของการพัฒนา โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ โดยการมุ่งเน้นที่การส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกพืชชนิดอื่นเพื่อทดแทนการปลูกพืชเสพติด การใช้ยาและสารเคมีในการกำจัดโรคและแมลงที่เป็นศัตรูพืชในการป้องกันหรือกำจัดโรคและแมลงอันเกิดจากพืชที่นำไปส่งเสริมเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ปริมาณของยาและสารเคมีเกิดการสะสมและไหลลงสู่พื้นราบทำให้เกิดอันตรายต่อคนและสัตว์ที่อาศัยอยู่ตอนล่างของลุ่มน้ำ (2) **ปัญหาไฟฟ้า** ชาวเขามักนิยมเตรียมพื้นที่ที่ใช้สำหรับการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ โดยวิธีการใช้ไฟเผาเศษพืชซึ่งเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุด โดยไม่ต้องลงทุนและลงแรงมากนัก แต่หารู้ไม่ว่าไฟนั้นสามารถลุกลามเข้าทำลายพื้นที่สวนป่า หรือพื้นที่อื่นได้ง่ายเช่นกัน และ (3) **ปัญหาการขัดแย้งกับหน่วยงานต่างๆ ที่ปฏิบัติงานบนที่สูง** เนื่องจากการสื่อสารทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษาท่าทาง รวมถึงเรื่องของวัฒนธรรมของแต่ละชาติพันธุ์ที่มักจะทำให้เกิดปัญหาการขัดแย้งดังกล่าว

อย่างไรก็ตามปัจจุบันบางปัญหาได้มีการคลี่คลายไปบ้าง ด้วยความพยายามของภาครัฐ ในการส่งเสริมการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาโดยผ่านส่วนราชการต่าง ๆ ทั้งนี้โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศและองค์กรในประเทศ มีโครงการต่าง ๆ มากมาย อาทิ โครงการปลูกพืชทดแทนและพัฒนาเศรษฐกิจบนที่สูง (United Nation Program for Drug Abuse Control) ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น โครงการปลูกพืชทดแทนและการตลาดที่สูง (Highland Agricultural and Marketing Production Project) โครงการปลูกพืชทดแทนและการตลาดที่สูงไทย/สหประชาชาติ (Thai/United Nation Highland Agricultural Marketing and Production Project) โครงการพัฒนาชาวเขาและโครงการหลวง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยและ ส่วนราชการอื่น ๆ อีก ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กรมวิชาการเกษตร และกรมป่าไม้ เป็นต้น

จากการศึกษาและสำรวจข้อมูลของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ความเป็นมา สภาพความเป็นอยู่และสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ และวิถีการดำเนินชีวิตในทุก ๆ ด้านพบว่า ชาวเขาบางเผ่าพันธุ์ต่างก็มีส่วนร่วมในการสร้างชาติสร้างสังคมไทยมาโดยตลอด เช่น ชาวเขาเผ่าลัวะ มีการผลิตเกลือเพื่อใช้แลกเปลี่ยนหรือใช้ค้าขายกับ

ชาวล้านนา ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยตามเมืองด้านชายแดนก็ทำหน้าที่เป็นกองกำลังคอยสอดแนมข้าศึกศัตรู เป็นต้น ที่สำคัญปัจจุบันชาวเขาหลายเผ่าได้พยายามปรับตัววัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณีของตนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางนิเวศวิทยา ทางสังคมและทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้ชาวเขาสามารถอยู่ร่วมกันกับชนกลุ่มใหญ่ของสังคมได้ค่อนข้างดีและไม่ค่อยมีปัญหา ขณะเดียวกันก็สามารถอนุรักษ์และรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนไว้ได้ในระดับหนึ่ง

ชาวเขาเผ่าม้งมีขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่น ๆ ของประเทศ สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างเด่นชัด ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ที่แสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมการขึ้นปีใหม่ของพิธีกรรมการกินข้าวใหม่ พิธีกรรมการแต่งงาน พิธีกรรมศพ ฯลฯ โดยบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมต่าง ๆ มีความสำคัญในการจัดระเบียบ และความสัมพันธ์ในสังคม ได้แก่ ค่านิยม ทักษะคติ กรอบความประพฤติอันมีเฉพาะกลุ่มซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้ยึดเหนี่ยวสังคม และมีความหมายต่อการดำรงชีวิตทำให้เกิดความเชื่อมั่นในวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ความชำนาญและประสบการณ์ของคนกลุ่มหนึ่ง หรือคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกกลุ่มหนึ่งหรือรุ่นหนึ่ง ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการที่มีมาแต่เดิมก่อนที่มีระบบการศึกษา ซึ่งมาจากภายนอกเข้ามาสู่ในชุมชน (ชูเกียรติ ลิขสุวรรณ, 2535) การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย (สิวิกา จรัสแสงเพชร, อ้างแล้ว) ถือเป็นการศึกษาดั้งเดิมที่มีมาก่อนระบบการศึกษาแบบใด ๆ ในโลก โดยมีแหล่งถ่ายทอด คือ ครอบครัว การทำงาน และจากผู้ใหญ่สั่งสอนเด็ก สำหรับวิธีการสอน ได้แก่ การสอนแบบตัวต่อตัว การทำให้ดู และให้ทำตาม การเลียนแบบ และการสังเกต อย่างไรก็ตาม การศึกษานับเป็นกระบวนการหนึ่งที่รัฐนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจากการศึกษาทำให้มนุษย์เรามีความคิดที่จะสร้างสรรค์ มีการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ ทักษะคติ ค่านิยม และยังสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง สังคม รวมถึงสิ่งแวดล้อมเพื่อให้มีคุณภาพที่ดีได้ระดับหนึ่งในสมัยก่อนนั้น การศึกษายังหมายรวมถึง การอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวให้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีที่คนในสังคมนั้น ๆ เป็นผู้กำหนดขึ้นมา หรือเป็นการอบรมสั่งสอนโดยอาศัยจากประสบการณ์ตรงจากผู้เป็นพ่อ-แม่ แล้วมีการถ่ายทอดไปสู่รุ่นลูก รุ่นหลาน หรือเป็นการเลียนแบบจากญาติพี่น้อง เพื่อน ครู หรือจากสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ยังมีอิทธิพลต่อการจัดการด้านต่างๆ เช่น การยอมรับและปฏิบัติตาม

ความรู้สมัยใหม่ เพื่อนำไปปรับใช้หรือผสมผสานกับความรู้แบบดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของชุมชนในสังคม

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะชุมชนมั่งบ้านสันป่าเกี๊ยะ ตำบลแม่ทะ อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพื้นที่ที่ทำการศึกษาดังอยู่ในบริเวณเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวงเชียงดาว และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้ โดยโครงการพัฒนาป่าไม้ที่สูง หน่วยที่ 1 แม่ตะมาน เป็นผู้ดูแล รวมทั้งเป็นเขตลุ่มน้ำชั้น 1 A อีกด้วย และที่สำคัญยังเป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารที่สำคัญ ได้แก่ ต้นน้ำเมิน ต้นน้ำแม่กอกน้อย อันเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำแม่แตงที่ไหลลงสู่แม่น้ำปิงอีกด้วย นอกจากนี้ ชุมชนดังกล่าวยังมีผู้นำอาวุโสที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ มีระบบความคิด ความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีขอขมาสิ่งเหนือธรรมชาติที่ชาวเขาเผ่าม้งให้ความเคารพนับถือก่อนทำการถางป่า หรือก่อนตัดต้นไม้ พิธีขอฝนเมื่อฝนแล้งรวมทั้งพิธีขอให้ฝนหยุดเมื่อฝนตกผิดฤดูกาล ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พืชผลเสียหายได้ พิธีเรียกขวัญข้าวซึ่งก่อนจะทำการเพาะปลูกและภายหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนมีส่วนในการสนับสนุนการทำการเกษตรบนที่สูงของชาวเขารวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย

นอกจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นแล้ว ชุมชนมั่งบ้านสันป่าเกี๊ยะยังเคยเป็นชุมชนหนึ่งที่มีส่วนราชการและหน่วยงานที่เป็นทั้งของภาครัฐและเอกชน ได้แก่ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง โครงการพัฒนาป่าไม้ที่สูง หน่วยที่ 1 แม่ตะมาน ที่ให้การสนับสนุนและส่งเสริมในเรื่องการปลูกพืชเพื่อทดแทนพืชเสพติด รวมถึงการส่งเสริมการมีปลูกพืชเมืองหนาว เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเป็นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาและลงเคราะห์ชาวเขา และโรงเรียนบ้านสันป่าเกี๊ยะ อีกทั้งชุมชนนี้ยังเป็นที่รู้จักของบรรดานักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยวที่ยังคงความเป็นธรรมชาติอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิจัยในประเด็นที่ว่า ชุมชนมั่งบ้านสันป่าเกี๊ยะจะมีวิธีการจัดการอย่างไรกับความรูแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในขณะที่บริบทของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ด้านการเกษตรบนที่สูงอย่างยั่งยืน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

1. ขอบเขตพื้นที่ที่ศึกษา

พื้นที่ที่เลือกศึกษาคือ ชุมชนม้งบ้านสันป่าเกี๊ยะ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เพราะเป็นหมู่บ้านที่เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารที่สำคัญคือ แม่น้ำเมิน แม่น้ำแม่กอกน้อย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำแม่แตงที่ไหลลงสู่แม่น้ำปิง และเป็นชุมชนที่มีผู้นำอาวุโสที่ยังยึดถือการประกอบพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ มีระบบความคิด ความเชื่อ พิธีกรรม ที่สนับสนุนการทำเกษตรบนที่สูงและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาถึงบริบทและสภาพทั่วไปของชุมชน และศึกษาถึงการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์การเกษตรบนที่สูงทั้งแบบดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่

1.4 นิยามศัพท์

การเกษตรแบบยั่งยืน หมายถึง การทำการเกษตรที่มีการเกื้อกูลกันทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็สามารถรักษาสมดุลของสภาพแวดล้อมไว้ได้ ซึ่งการเกษตรบนที่สูงอย่างยั่งยืนนี้นับได้ว่าเป็นระบบการเกษตรที่มีรูปแบบของกระบวนการผลิตในเชิงอนุรักษ์

การเกษตรที่สูง หมายถึง การทำการเกษตรบนพื้นที่เฉพาะ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากการทำการเกษตรบนพื้นราบ เนื่องจากเกษตรที่สูงนอกจากจะมีพื้นที่ที่ทำการเกษตรจะเป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารและทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ มากมายแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขาและสัตว์ป่านานาชนิด รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารอีกด้วย

การเกษตรแบบดั้งเดิม ในงานวิจัยนี้หมายถึง การเกษตรกรรมแบบจารีตประเพณี (Traditional Agricultural System) ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวเขาเผ่าม้ง ซึ่งจะแบ่งตามระดับความสูงของพื้นที่ที่ใช้ในการเกษตรกรรม

กระบวนการถ่ายทอดความรู้แบบดั้งเดิม หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมภายในชุมชน โดยผ่านสื่อที่ปรากฏในรูปต่าง ๆ เช่น พิธีกรรม ความเชื่อ ข้อห้ามข้อปฏิบัติต่าง ๆ ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดที่เป็นธรรมชาติและเป็นปกติตามวิถีชีวิตของชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้นี้ส่วนใหญ่มักจะมีการผสมผสาน ประยุกต์ หรือปรับประสานเพื่อเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ระหว่างความรู้แบบดั้งเดิมกับความรู้สมัยใหม่ ซึ่งโดยมากที่มักมาพร้อมกับการพัฒนา กระบวนการถ่ายทอดความรู้มักเป็นกระบวนการที่ไม่มีที่สิ้นสุด มีการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง แต่บางครั้งก็อาจมีการคงอยู่ การสูญหาย รวมถึงการเกิดใหม่ขององค์ความรู้ใหม่ได้เช่นกัน

ประสบการณ์ ในงานวิจัยนี้ให้หมายถึง ความรู้หรือภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเรียนรู้ มีการสั่งสม มีการถ่ายทอด สืบทอด จากคนรุ่นหนึ่งผ่านกระบวนการลองผิดลองถูก ปรับประยุกต์ ประสานเพื่อให้เข้ากับธรรมชาติ มีการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติพรรณ จนกลายมาเป็นประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ พัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ ทักษะ ค่านิยม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงตัวเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยผ่านสื่อ ได้แก่ พิธีกรรม ความเชื่อ

พิธีกรรม ในงานวิจัยนี้หมายถึง รูปแบบเฉพาะของการสืบทอด เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกรักใคร่ของคนในชุมชนโดยใช้ความรู้หรือภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือในการให้ความหมาย อธิบายความเป็นจริงที่ปรากฏ อธิบายถึงความสัมพันธ์ที่กำลังเกิดขึ้นและดำเนินไปในขณะนั้น พิธีกรรมยังเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ โดยผ่านสื่อที่เป็น

สัญลักษณ์ เช่น ภาษาท่าทาง ภาษาพูด การทรงเจ้า การขับลำนำ ผ่านวัตถุสัญลักษณ์ เช่น ของเซ่นไหว้ รูปเคารพ

ชุมชนม้ง หมายถึง ชนชาติหนึ่งที่ได้กำเนิดในทวีปเอเชีย และได้อพยพมาอาศัยอยู่ในประเทศจีนบริเวณลุ่มแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซีเกียง หรือบริเวณเมืองฮูนาน ในงานวิจัยนี้คือ ชุมชนม้งบ้านสันป่าเกี๊ยะ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University